

„Provokující“ exponáty

Výukovým materiálem se může stát každý sbírkový předmět. Některé předměty ale mají vyšší potenciál vyvolat diskusi a provokovat k přemýšlení. Můžeme je označit jako „provokující“ exponáty. V češtině má slovo „provokovat“ spíše negativní konotaci. Provokovat znamená chovat se vyzývavě až drze, dráždit druhé nevhodným chováním. V původním latinském slově i v jeho anglické variantě ovšem slyšíme spíš „volání k něčemu“, vyzývání k akci, podnětnost. V tomto smyslu je „provokativní“ takový předmět, který v nás dokáže vyvolat reakci, podnítit nás k přemýšlení i činu.

Ne všechny sbírkové předměty mají takový potenciál. Většina z nich sehrává v interakci s publikem jiné role. Některé předměty především okouzlují svou krásou. Jiné udivují svým stářím. Některé zarmocují, protože patřily trpícím lidem. Další zpřítomňují historické činnosti, k nimž byly používány. Pravděpodobně žádný předmět přitom nemá jen jeden rozměr. Všechny v sobě nesou různé významy, z nichž mohou edukátoři vybrat a zvýraznit ten v danou chvíli nejpodstatnější. „Provokující“ exponáty jsou proto ty, u nichž edukátoři objeví potenciál otřást dosavadními názory účastníků vzdělávacího programu, vyprovokovat je k aktivnímu přemýšlení a třeba i ke změně jejich pohledu. Provokující exponáty aktivizují, vybízejí k polemice, někdy vyvolávají i kontroverzi. Jednoznačná definice „provokativnosti“ přitom neexistuje, protože je to subjektivní a v čase i prostoru proměnlivá kategorie.

Nabízíme proto konkrétní příklady. Velmi „provokující“ exponátem je zdeformovaný vojenský džíp vystavený ve Vojensko-historickém muzeu v Drážďanech (Militärhistorisches Museum Dresden). Auto bylo

zničeno při bombovém útoku v afghánském Kundúzu v listopadu 2004, při němž byli těžce zraněni tři němečtí vojáci působící v rámci mezinárodních bezpečnostních sil. Spolu s vrakem džípu jsou vystaveny také hlasovací karty „pro“ a „proti“ poslanců Spolkového sněmu, kteří jen pár dní před tímto útokem rozhodli o prodloužení mise v Afghánistánu. Kurátory vytvořená výstavní situace záměrně „provokuje“ návštěvníky k reakci. Tváří v tvář zničenému autu, v němž by nikdo v okamžiku výbuchu nechtěl sedět, jsou návštěvníci vedeni k přemýšlení, jak by sami v parlamentu (anebo ve volbách) hlasovali.

První československá antikoncepce Antigest z roku 1965, České farmaceutické muzeum. Foto: Jan Vávra.

Jiným „provokujícím“ předmětem, na němž ukážeme možnou variantu „provokující“ vzdělávací situace, je první československý antikoncepční přípravek Antigest z roku 1965. Jeden z exemplářů je uložený v Českém farmaceutickém muzeu v Kuksu a byl vystavený v roce 2019 v Národním muzeu na výstavě „Vlastním hlasem“, která se věnovala ženské emancipaci, či v roce 2018 na výstavě „Univerzita a republika“ v pražském Karolinu.

Antigest byl československou odpovědí na rozvoj hormonální antikoncepce v západních zemích. Původně byly tyto přípravky předepisovány jen k léčebným účelům při

poruchách menstruace. V průběhu šedesátých let 20. století se ale masově rozšířily k volnému užití a sehrály zásadní roli v emancipaci žen, které díky nim získaly možnost kontrolovat početí. V souvislosti s „anti-baby pill“ se mluví také o začátku sexuální revoluce. Na druhou stranu se v posledních desetiletích projeví zdravotní i ekologické problémy s hormonální antikoncepcí spojené. Nežádoucí tělesné i psychické účinky se objevují u žen, ale zprostředkovaně prostřednictvím kontaminované vody také u mužů, mimo jiné mohou vést k poruchám tvorby spermatu či rakovině varlat. Prostřednictvím moči se antikoncepce dostává do řek, kde negativně ovlivňuje sladkovodní živočichy. Zároveň lze vůči hormonální antikoncepci vznést námitky i z etické perspektivy – až už ji někdo vnímá jako nepřirozený zásah do daru zrodit dítě, anebo jako projev individuální neochoty přispět k populačnímu rozvoji.

Hormonální antikoncepce je tak ze své podstaty téma s vysoce „provokativním“ potenciálem. Téma je zároveň průřezové, protože se neomezuje pouze na historii, ale zahrnuje také otázky z biologie (ekologie), případně etiky. Pro účastnice a účastníky může být atraktivní, ovšem pro jeho diskutování je třeba vytvořit bezpečné prostředí, aby se nebáli u takto poměrně citlivého tématu své názory formulovat. Jak s ním naložit v konkrétní vzdělávací situaci? Nabízíme zde jako příklad tři varianty programu, které spojuje jeden edukační cíl: přivést účastnice a účastníky k formulování vlastního názoru na hormonální antikoncepci, který vyjádří ve společné diskusi s ostatními.

V každé variantě je nutné účastníkům na úvod poskytnout srozumitelné základní informace o předmětu. Účastníci by se tak měli seznámit se všemi aspekty hormonální antikoncepce, které chce edukátorka či edukátor ve svém programu dále rozvíjet. Jako nejlepší forma se jeví vybrat primární prameny (článek z tisku, příbalový leták, graf z odborného článku), které budou hlavní fakta zvýrazňovat.

Příklady

1. Napište popisek!

Účastnice a účastníci jsou rozděleni do dvojic. Jejich úkolem je na základě předložených informací napsat výstavní popisek k exponátu (výstižný titul + stručný odstavec, lze omezit počtem znaků). Dvojice mohou dostat buď konkrétní zadání popsat některý z aspektů antikoncepce, anebo volné zadání vybrat ten podle jejich názoru nejpodstatnější. Popisky mohou vyjadřovat jejich názory. Všichni se následně sejdou a postupně čtou výsledky své práce. Edukátor či edukátorka na jejich základě moderuje diskusi a snaží se přitom zvýraznit hlavní argumenty účastníků. Upozorňuje na protiklady v práci skupin, případně na mezery v argumentaci. Přivádí účastníky k tomu, aby své argumenty rozvíjeli a korigovali.

2. Pro a proti

Účastnice a účastníci jsou rozděleni do dvou skupin, případně při větším počtu do více menších skupinek. Jejich úkolem je vstoupit do role a obhajovat buď názor „pro“, anebo „proti“ hormonální antikoncepci. Edukátor či edukátorka může formulovat různé perspektivy, z nichž mají názor hájit. Může jít například o aktérské role (lékař, zástupce farmaceutické firmy, představitel katolické církve, feministka, ekolog, politik apod.), anebo o role definované stanoviskem (škodlivost životnímu prostředí, prospěšnost v plánování rodičovství, redukce počtu potratů, vyšší promiskuita apod.). Jednotlivé skupiny nejdříve diskutují své stanovisko interně. Poté edukátor či edukátorka moderuje vzájemnou diskusi skupin. Dbá přitom na to, aby se zapojili pokud možno všichni jejich členové. Závěrečná reflexe programu by se měla kromě jiného věnovat tomu, jak se účastnice a účastníci cítili v přidělených rolích, zvláště pokud odporovaly jejich vlastním názorům.

3. Vystavte to!

Účastnice a účastníci jsou rozděleni do malých skupin. Jejich úkolem bude stát se kurátory a vytvořit výstavní situaci. Dostanou k dispozici exponát (případně jeho repliku či fotografii) a další výstavní prvky. V případě antikoncepce to mohou být fotografie znázorňující aspekty kontroly početí (různé obrazy ženy v minulosti a dnes) či fotografie a dokumenty znázorňující vedlejší zdravotní anebo ekologické souvislosti hormonální antikoncepce. Skupiny dostanou také modely výstavních soklů různé výšky a velikosti (stačí i nákresy na papír), typografické prvky, různé druhy osvětlení atd. Úkolem skupiny je rozhodnout se, jaký aspekt antikoncepce chtějí zvýraznit, a potom k tomu vybrat adekvátní výstavní prostředky. Edukátor či edukátorka může skupiny obcházet a radit jim, protože je pravděpodobné, že role kurátora bude pro většinu účastníků nová. Na závěr jednotlivé skupiny představí výsledky své práce ostatním a odpoví na otázky dalších účastníků i edukátora.

Prostor pro vlastní poznámky